

Hookeria lucens

Skirmossa

Klass: Bryopsida (egentliga bladmossor), **Ordning:** Hookeriales, **Familj:** Hookeriaceae, **Släkte:** Hookeria (skirmossor), **Art:** *Hookeria lucens* - skirmossa (Hedw.) Sm. **Synonymer:**

Kännetecken

Bildar ljusgröna, starkt glänsande mattor på marken, trädrötter och stenar i kanten av bäckar. Mattorna täcker ibland flera dm² och blir i torrt tillstånd vitaktiga. Skotten är 4-5 cm långa, en centimeter breda och platta. Stammen är mycket sparsamt förgrenad. Bladen är 5-6 mm långa och 2-3 mm breda. De är plana, brett äggformiga och arrangerade i tydliga rader. Bladens celler är anmärkningsvärt stora, 200-250 × 70-80 µm, så stora att man kan skönja dem med blotta ögat. Detta gör att mossan ger ett halvgenomskinligt intryck och ser skir ut. Arten är samkönad. Kapslarna är ovala, pekande rakt åt sidan och ca 2 mm långa. De är relativt ovanliga men kan påträffas på individrika växtplatser. Tänderna i yttre tandkransen är röda. Kapselskaftet är 1,5-2 cm långt. Specialiserad vegetativ förökning i form av lätt avbrutna grenar förekommer ibland. Sporeerna är 16-18 µm i diameter. Arten liknar ingen annan mossa och är i Nordeuropa ensam representant för en i stort sett tropisk familj.

Utbredning och status

Arten är känd från Skåne, Halland, Bohuslän, Västergötland, Småland och Dalsland. På ett flertal växtplatser är populationen mycket liten. Med undantag för två isolerade förekomster i östra Västergötland (branten mot Vättern) förekommer skirmossan endast inom en region med hög nederbörd och milda vintrar. Förekomsterna i inlandet utgör möjligen reliktpopulationer från gynnsamma klimatperioder. Under 1970-talet blev flertalet av de då kända växtplatserna besökta, och arten fanns kvar på åtminstone åtta av dessa. Senare har arten återfunnits på en gammal växtplats i Femsjö (Halland) där den först sågs 1824, samt hittats på minst sju tidigare okända platser. Under åren 2005 och 2006 gjordes en återinventering av merparten av lokalerna (Stenström 2006). Även om arten fortfarande ser ut att ha livskraftiga populationer i både Halland och Dalsland, bedöms att förekomsterna på ca hälften av lokaler som mycket små. Av dessa är två tredjedelar mindre än en kvadratdecimeter stora. Den sammanlagda yta som skirmossan upptar i Sverige är sannolikt under 100 m² (Stenström 2006). Utanför Sverige finns arten ganska rikligt i västra Norge och sällsynt i Danmark. Arten har även hittats på Island (Bjarnarson 2010). Totalutbredningen omfattar Europa inklusive Makaronesien, Asien och västra Nordamerika.

Ekologi

Skirmossa förekommer i miljöer med mycket hög och jämn luftfuktighet, även under torra somrar. De flesta svenska växtplatserna utgörs av skuggade bäckstränder påverkade av översilning. Växtplatserna ligger i flertalet fall i skyddade lägen t.ex. raviner och bäckdalar och vid foten av bergbranter, där ett skyddande snölager dröjer sig kvar. Underlaget brukar vara humusrikt eller sandblandat, ibland med förmultnande grenar, trädrötter och rotknölar av klibbal. Vattnets pH är på nästan samtliga växtplatser inom intervallet 6 till 7, dvs. nära det neutrala. Den skyr försurade marker men även kalkrik jord. På växtplatserna finner man vanligen andra mer eller mindre utpräglade oceaniska eller källvattenkrävande mossarter såsom dunmossa *Trichocolea tomentella*, skuggmossa *Dicranodontium denudatum* och flikbålmossa *Riccardia multífida*.

Hot

Den svenska populationen ligger i marginalen av artens europeiska utbredningsområde. Överlevnaden är beroende av att inga av de för arten nödvändiga ståndortsbetingelserna ändras. Således kan en förekomst snabbt elimineras genom minskad vattenföring i en bäck eller genom avverkning av det expositionsskyddande trädsiktet. Den är extremt känslig för uttorkning. Experiment har visat att den allvarligt skadas redan efter några dagars torka (Dilks & Proctor 1979). Klimatet är troligen mycket avgörande för artens utbredning, och torra år i kombination med kalla vintrar decimerar troligen förekomsterna i utsatta trakter. Skogsbruksåtgärder utan tillräcklig hänsyn till artens känslighet utgör ett reellt hot mot de lokaler som saknar formellt skydd. Även i områden där arten finns kvar efter avverkningar så kan bestånden ha reducerats så kraftigt att de sedan riskerar att slås ut av t.ex. extrema vädersituationer.

Åtgärder

Ett förslag till åtgärdsprogram för skirmossa finns (Stenström 2010). I detta föreslås bland annat att "det bör finnas en minst 30-40 meter bred zon på båda sidor av lokalerna med ett slutet, stormfast trädsikt för att säkra förekomsten av skirmossa på lång sikt." I programmet föreslås även "ett formellt skydd för flertalet av de återstående lokalerna, eftersom detta ligger utanför vad man kan förvänta sig som generell hänsyn i skogsbruket. Beroende på lokalernas beskaffenhet föreslås antingen naturreservat, biotopskyddsområden och/eller naturvårdsavtal. På många lokaler behövs restaurering i form av att en zon med lövdominerad skog anläggs och/eller tillåts växa upp utmed sträckor där arten kan ha funnits tidigare. Plantering med klibbal rekommenderas som det snabbaste sättet att återskapa en skuggig och fuktig miljö. I vissa fall kan en ensartad produktionsskog av gran behöva avvecklas successivt och ersättas med löv. Avverkningen bör ske under mycket kontrollerade former och direkt efteråt bör zonen närmast det vattendrag där skirmossan finns planteras med klibbal" (Stenström 2010).

Övrigt

Skirmossa är Hallands landskapsmossa (Weibull 1996).

Utländska namn - NO: Dronningmose, DK: Skinnende Dronningemos, GB: Shining Hookeria.

Naturvård

Konventioner: Typisk art i 9080 Lövsumpskog (Boreal region (BOR) och Kontinental region (CON)), Typisk art i 9750 Svämlövskog (Kontinental region (CON))

Fridlysning: Fridlyst enligt Artskyddsförordningen (SFS 2007:845), enligt paragraf: 8. Bestämmelsen gäller hela landet

Åtgärdsprogram: Avslutat

Litteratur

- Bjarnason, Á.H. 2000. *Hookeria lucens*, a new record for the moss flora of Iceland - with some remarks on recent lava flows. - *Acta Phytogeographica Suecica* 85: 79-84.
- Bohlin, A., Gustafsson, L. & Hallingbäck, T. 1977. Skirmossan, *Hookeria lucens*, i Sverige. - *Svensk Botanisk Tidskrift* 71: 273-284.
- Dilks, T.J.K. & Proctor, M.C.F. 1979. Photosynthesis, Respiration and Water Content in Bryophytes. - *The New Phytologist* 82: 97-114.
- Gaume, R. 1953. Les éléments de la flore bryologique de Bretagne 2. Mousses. - *Revue Bryologique et Lichénologique* 22: 20-21.
- Georgson, K. 1979. Notiser från nordvästra Skåne. - *Mossornas Vänner* 5: 2-3.
- Hallingbäck, T. 2014. *Hookeria lucens* skirmossa s. 59. I: Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. [AJ 37-57], Bladmossor: skirmossor-baronmossor : Bryophyta: *Hookeria*-*Anomodon*. Artdatabanken, Sveriges lantbruksuniversitet, Uppsala.
- Irmscher, E. 1929. Pflanzenverbreitung und Entwicklung der Kontinente 2. Weitere Beiträge zur genetischen Pflanzengeographie unter besonderer Berücksichtigung der Laubmoose. - *Mitteilungen aus dem Institut für allgemeine Botanik in Hamburg* 8: 169-374.
- Jannert, B. 1996. *Hookeria lucens*, skirmossa, vid Vättern. - *Svensk Botanisk Tidskrift* 90: 83-85.
- Möller, H. 1922. Lövmossornas utbredning i Sverige VII, *Hookeriaceae* och *Fontinalaceae*. - *Arkiv för botanik* 17(14).
- Nyholm, E. 1960. Illustrated moss flora of Fennoscandia. 2, Musci. Fasc. 4. Swedish Natural Science Research Council, Lund.
- Ochsner, F. 1955. Das ozeanische Element in der schweizerischen Moosflora, ein Beitrag zu seiner Aufgliederung. - *Mitteilungen der Thüringischen Botanischen Gesellschaft* 1: 151-166
- Stenström, M. 2006. Återinventering av skirmossa, *Hookeria lucens*, i Sverige samt en undersökning av dess habitatkrav och spridningsförmåga. - *Länsstyrelsen Hallands län Meddelande* 2006:16.
- Stenström, M. 2010. Åtgärdsprogram för skirmossa 2010-2014 (*Hookeria lucens*). - *Naturvårdsverket rapport* 6359.
- Störmer, P. 1969. Mosses with a western and southern distribution in Norway. Universitetsforlaget, Oslo, Bergen, Tromsø.
- Weibull, H. 1996. Sveriges landskapsmossor. - *Myrinia* 6: 32.

Författare

Tomas Hallingbäck 1998. Rev. Tomas Hallingbäck 2014, Rev. Niklas Lönnell 2016